

**Joanna Włodarczyk, Monika
Sajkowska**

**Wykorzystywanie seksualne dzieci :
wyniki Ogólnopolskiej diagnozy
problemu przemocy wobec dzieci**

Dziecko Krzywdzone : teoria, badania, praktyka 12/3, 82-100

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci¹

JOANNA WŁODARCZYK^{a,b}, MONIKA SAJKOWSKA^a

^aFundacja Dzieci Niczyje, ^bUniwersytet Warszawski

W artykule analizowane są ustalenia badawcze Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci dotyczące doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie. Retrospektywne deklaracje nastolatków w wieku 11–17 lat ujawniły, iż 12,4% z nich padło ofiarą przynajmniej jednej formy wykorzystywania seksualnego. Zdecydowanie częściej wykorzystywanie było doświadczeniem dziewczyn (15,7%) niż chłopców (9,2%). Wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym doświadczyło 6,4% młodych ludzi, zaś bez kontaktu fizycznego — 8,9%. Wyniki Diagnozy opisujące doświadczenia polskiej młodzieży w wielu wymiarach zbliżone są do badań bazujących na podobnej metodologii przeprowadzonych w ostatnich latach w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych.

SŁOWA KLUCZOWE:

WYKORZYSTYWANIE SEKSUALNE, DZIECI, MOLESTOWANIE

Wstęp

Kontakty seksualne dziecka z osobą dorosłą w zdecydowanej większości przypadków są doświadczeniem, które ma negatywny wpływ na jego rozwój oraz funkcjonowanie fizyczne, emocjonalne i społeczne. Spektrum bezpośrednich i długofalowych skutków wykorzystywania seksualnego dziecka jest szerokie, a ich wystąpienie w dużej mierze zależy od etapu rozwojowego dziecka w momencie wykorzystania, osoby sprawcy, drastyczności i czasu trwania wykorzystywania oraz od tego, czy ujawniło

swoje doświadczenia i czy dostało wsparcie od najbliższych (Beisert, Izdebska, 2012).

Zjawisko wykorzystywania seksualnego dzieci, jako niezgodne z normatywnym i prawnym porządkiem wszystkich niemal kultur i krajów świata zostało opisane na podstawie empirycznych danych gromadzonych od lat 80. ubiegłego wieku. Ciągłe jednak ujawniane są nowe obszary traumatycznych doświadczeń seksualnych dzieci. I tak w ostatnich latach opinię społeczną i odpowiednie kręgi instytucjonalne poruszyła

¹ Badanie zrealizowane przez zespół badawczy Fundacji Dzieci Niczyje: dr Monika Sajkowska, Katarzyna Makaruk, Joanna Włodarczyk i Szymon Wójcik we współpracy z Millward Brown. Badanie przeprowadzone w ramach projektu „Zapobieganie i zwalczanie wykorzystywania seksualnego dzieci” przy wsparciu finansowym Programu Prevention of and Fight against Crime Komisji Europejskiej – Dyrekcji Generalnej do Spraw Wewnętrznych oraz projektu „Safe Childhood – preventing child abuse and neglect” finansowanego przez The Velux Foundations. Patronat nad badaniem objęło Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Rzecznik Praw Dziecka.

fala ujawnień wykorzystywania dzieci przez osoby duchowne (*clergy abuse*) i szerokiego kontekstu kontaktów seksualnych z dziećmi personelu różnych instytucji opiekuńczych, o których ofiary informują po wielu latach jako osoby dorosłe (*historical abuse*).

Pytanie, jaka jest skala problemu wykorzystywania seksualnego w Polsce od ponad dwudziestu lat stawiają sobie politycy, działacze społeczni i inne — zainteresowane

przeciwdziałaniem krzywdzeniu dzieci — osoby i instytucje. Jednak niewielu badaczy podjęło trudne zadanie diagnozowania zakresu i charakteru problemu w naszym kraju. Prowadzenie badań w tym zakresie jest konieczne, by, znając specyfikę i dynamikę problemu, podejmować skuteczne działania chroniące dzieci. W tym celu potrzebne jest dokładne zdefiniowanie zjawiska wykorzystywania seksualnego dziecka.

Wykorzystanie seksualne dziecka – definicje

Istniejące definicje wykorzystania seksualnego dziecka można podzielić na kliniczne, prawne oraz społeczne (Beisert, Izdebska, 2012).

W definicjach klinicznych najważniejszy jest cel — trafna diagnoza. Według Finkelhora (1986) „wykorzystanie seksualne dziecka to angażowanie go przez dorosłego w jakąkolwiek aktywność seksualną niezależnie od motywów” (za: Beisert, Izdebska, 2012, s. 50). Natomiast Światowa Organizacja Zdrowia definiuje wykorzystanie seksualne dziecka jako „włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody i/lub na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób i/lub która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy taka aktywność wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy. Celem takiej aktywności jest zaspokojenie potrzeb innej osoby” (za: Sajakowska, 2002, s. 7).

Definicje prawne są węższe i charakteryzują zachowania penalizowane w danym kraju. W polskim systemie prawnym definicja wykorzystywania seksualnego małoletniego występuje w XXV rozdziale Kodeksu

karnego; są to artykuły: 197 kk (zgwałcenie), 199 kk (obcowanie płciowe lub inna czynność seksualna z nadużyciem stosunku zależności na szkodę małoletniego), 200 kk (obcowanie płciowe z osobą poniżej lat 15), 201 kk (kazirodstwo), 202 kk (angażowanie małoletniego do tworzenia materiałów pornograficznych, posiadanie oraz rozpowszechnianie takich materiałów, a także prezentowanie małoletniemu treści pornograficznych), 203 kk (przymuszanie do uprawiania prostytucji) oraz 204 kk (stręczycielstwo, kuplerstwo, sutenerstwo z udziałem osoby małoletniej). W definicjach prawnych szczególnie istotnym elementem jest dopuszczalna granica wieku w kontaktach seksualnych (*age of consent*). Ta granica wieku wynosi zazwyczaj od 14 do 16 lat, w Polsce jest ustalona na 15 lat (art. 200 kk), natomiast np. w Wielkiej Brytanii — 16, zaś w USA w zależności od stanu — 16–18 lat.

Definicje prawne w danym kraju ulegają zmianie wraz z nowelizowaniem regulacji prawnych określających zakres karnomaterialnej ochrony małoletnich. Wprowadzone lub planowane w najbliższym czasie, w związku ze zobowiązaniami międzynarodowymi, zmiany w polskim Kodeksie karnym dotyczą głównie podwyższania wieku ochrony dziecka przed zachowaniami seksualnymi do 18. roku życia (pornografia dziecięca, prostytucja) oraz rozszerzeniu

form działania sprawców (m.in. utrwalanie, sprowadzanie, przechowywanie i posiadanie pornografii dziecięcej, przestępstwo groomingu) (Podlewska, Trocha, 2012).

Co ważne, zarówno w definicjach klinicznych, jak i prawnych, nie ma znaczenia zachowanie dziecka — ewentualne inicjowanie czy pozwolenie na zachowania seksualne.

Definicje społeczne z kolei to przekonania ludzi na temat zjawiska seksualnego wykorzystywania dzieci. Ramy tych definicji są dynamiczne, w dużej mierze kształtują je przekazy medialne, które w miarę społecznego ujawniania problemu wykorzystywania seksualnego dostrzegają coraz szersze spektrum jego przejawów (Sajkowska, 2004). Skokowy wzrost zainteresowania mediów problemem na początku obecnego wieku oraz działania informacyjne i edukacyjne o szerokim zasięgu (m.in. kampania społeczna „Zły dotyk” 2001, 2010) spowodowały, iż społeczne definicje wykorzystywania seksualnego rozszerzyły się. Wąskie rozumienie wykorzystywania jako kontaktu seksualnego dorosłego z dzieckiem, z penetracją, do którego dochodzi często z zastosowaniem przemocy zastępuje obecnie postrzeganie wykorzystywania jako włączania dziecka w różne aktywności seksualne przez osoby dorosłe. Poza obszarem definicji społecznych pozostają niekiedy kontakty seksualne inicjowane przez nastoletnich chłopców lub dziewczyny w celu osiągnięcia korzyści materialnej. Nie są oni postrzegani jako ofiary wykorzystywania seksual-

nego, tylko jako nieprzystosowani społecznie młodzi ludzie.

W *Ogólnopolskiej diagnozie problemu przemocy wobec dzieci* zastosowana została definicja Davida Finkelhora oraz zaproponowany przez niego podział zachowań seksualnych angażujących dziecko w zachowania z kontaktem fizycznym oraz zachowania bez kontaktu fizycznego (za: Sajkowska, 2002). Zbadano następujące formy wykorzystywania seksualnego:

I. Wykorzystywanie z kontaktem fizycznym:

- dotykanie intymnych części ciała przez znajomą osobę dorosłą,
- dotykanie intymnych części ciała przez obcą osobę dorosłą,
- kontakt seksualny przed 15. r.ż. z osobą dorosłą,
- dotykanie intymnych części ciała przez rówieśnika,
- komercyjne wykorzystywanie seksualne.

II. Wykorzystywanie bez kontaktu fizycznego:

- ekshibicjonizm,
- słowne molestowanie seksualne,
- werbowanie w internecie do celów seksualnych.

Szczegółowe definicje każdej z diagnozowanych form wykorzystywania seksualnego zostały umieszczone poniżej, w części „Wyniki”, w opisach wykresów prezentujących doświadczenia badanych.

Skala problemu

Bardzo trudno jest uzyskać dokładne dane na temat skali problemu wykorzystywania seksualnego dzieci. Jest wiele powodów trudności w tym zakresie: ofiary nie mogą (małe lub niepełnosprawne dzieci) lub nie chcą (lęk, ochrona sprawcy, aktywne mechanizmy obronne) informować nikogo

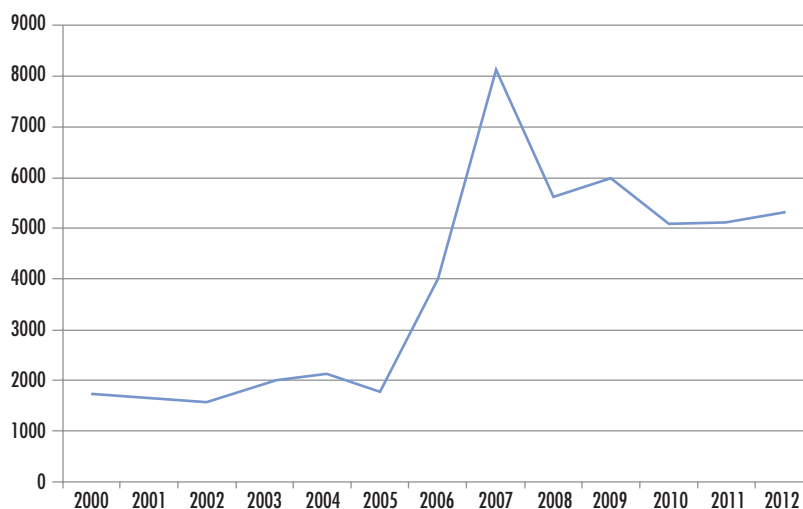
o swoich doświadczeniach. Brak ujawnienia dotyczy szczególnie przypadków wewnątrzrodzinnego wykorzystywania seksualnego. Według badań Russell (1983, za: Beisert, Izdebska, 2012) niecałe 5% przypadków kazirodztwa zgłoszono na policję. Inne badania pokazują, że bliska relacja ze sprawcą znac-

nie zmniejsza prawdopodobieństwo natychmiastowego ujawnienia niechcianego kontaktu seksualnego (Kogan, 2004). W relatywnie nielicznych przypadkach ujawnienia przez dziecko doświadczeń wykorzystywania najbliższym nie zawsze dochodzi do poinformowania jakichkolwiek służb, w tym organów ścigania. A właśnie statystyki policyjne i sądowe są w Polsce głównym źródłem

oficjalnej informacji o skali i dynamice problemu wykorzystywania seksualnego dzieci.

Liczba dzieci do 15. roku życia, które doświadczyły wykorzystywania seksualnego w myśl art. 200 § 1 kk (obcowanie płciowe z osobą poniżej 15 lat) wzrosła z 1 721 w roku 2000 do 5 335 w roku 2012. Najwięcej pokrzywdzonych małoletnich było w 2007 roku — 8151 (wykres 1).

Wykres 1. Liczba pokrzywdzonych z art. 200 § 1 kk (obcowanie płciowe z osobą poniżej lat 15).

Źródło: dane Komendy Głównej Policji, opracowanie własne.

Wśród osób skazanych za obcowanie płciowe z małoletnim poniżej 15. r.ż. (art. 200 kk) zdecydowana większość to mężczyźni, kobiety stanowią około 2% sprawców. W co czwartym przypadku sprawcą jest małoletni. Brak danych wiktymologicznych (wiek poszkodowanych) nie pozwala jednak bliżej scharakteryzować tych przypadków ze względu na różnicę wieku pomiędzy ofiarą a sprawcą.

Kolejnym źródłem informacji na temat skali problemu wykorzystywania seksualnego dzieci są badania retrospektywne, w których pyta się respondentów o ich doświadcze-

nia z okresu dzieciństwa. Dane te pokazują znacząco większą skalę zjawiska, choć nadal prawdopodobieństwo niedoszacowania jest wysokie (Beisert, Izdebska, 2012). Informacje retrospektywne pochodzące z różnych badań często trudno porównywać — badacze posługują się bowiem różnymi definicjami wykorzystywania seksualnego dziecka, różnice występują również metodologii oraz badanej populacji (głównie pod względem wieku). Według reprezentatywnych badań retrospektywnych około kilkunastu procent Polaków doświadczyło wykorzystywania seksualnego zanim ukończyli 15 lat (tabela 1).

Tabela 1. Wyniki badań retrospektywnych dotyczących doświadczeń wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie.

Autor	Próba	Definicja	Kobiety	Mężczyźni
Fluderska, Sajkowska (2001)	Reprezentatywna próba 1057 Polaków powyżej 18. r.ż.	Ekshibicjonizm, namawianie do oglądania pornografii, dotykanie, współżycie seksualne; do 15. r.ż.; z osobą dorosłą	16%	12%
Lew-Starowicz (2002)	Reprezentatywna próba 796 dorosłych Polaków powyżej 18. r.ż.	Ekshibicjonizm, pieszczoty seksualne, kontakty seksualne, usiłowanie gwałtu, gwałt; do 15. r.ż.	14%	18%
Sajkowska (2009, 2010)	Reprezentatywna próba 1000 osób w wieku 15–18 lat	Dotykание seksualne, współżycie; do 15. r.ż.; z osobą dorosłą	11%	6%

Źródło: Sajkowska, 2011, s. 153.

Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci to jeden z nielicznych projektów badawczych, które dane na temat wykorzy-

stowania seksualnego dzieci czerpią z deklaracji dzieci i młodzieży.

Metoda²

Ogólnopolską diagnozę problemu przemocy wobec dzieci przeprowadzono na ogólnopolskiej próbie (N=1005) dzieci i młodzieży w wieku 11–17 lat. Ze względu na bardzo małe odsetki deklaracji badanych dotyczących doświadczeń związanych z wykorzystywaniem seksualnym należy z ostrożnością podchodzić do tych wyników. W przypadku tak małych odsetków maksymalny błąd oszacowania wynosi od +/- 0,6% (gdy procentowy udział zjawiska w populacji generalnej wynosi 1%)

do +/- 1,3% (gdy procentowy udział zjawiska w populacji generalnej wynosi 5%). Dane obrazujące zależności ze względu na płeć i wiek oraz zmienne charakteryzujące zdarzenie należy traktować już wyłącznie jakościowo, ewentualnie jako tendencje. Dlatego niektóre z nich będą przedstawiane w formie danych surowych, a nie procentowych. W celu zbadania tych zależności należałoby przeprowadzić badanie na większej próbie osób, które doświadczyły wykorzystywania seksualnego.

Wyniki

12,4% nastolatków padło ofiarą przynajmniej jednej formy wykorzystywania seksualnego. Ofiar wykorzystywania seksualnego jest zdecydowanie więcej wśród dziewczyn (15,7%) niż chłopców (9,2%). Wykorzystywania seksualnego z kontaktem fi-

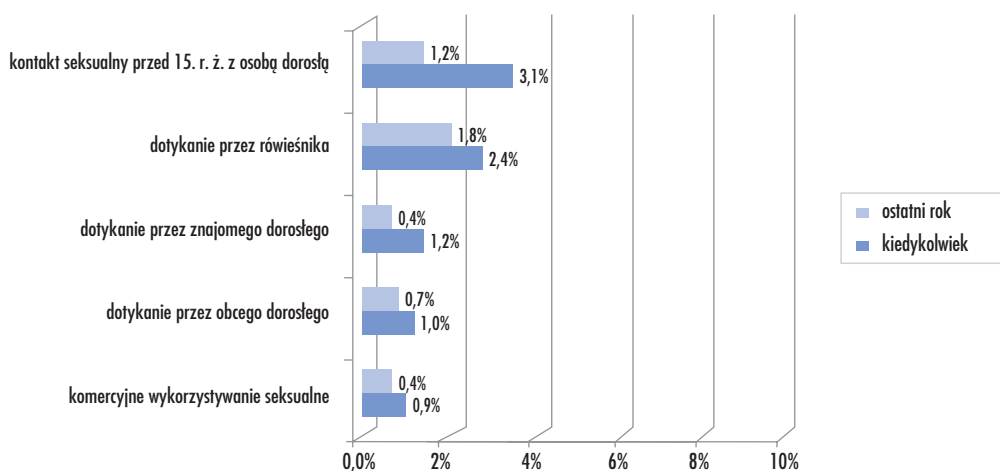
zycznym doświadczyło 6,4% młodych ludzi w wieku 11–17 lat, zaś bez kontaktu fizycznego — 8,9%. W obu kategoriach częściej tego typu doświadczenia miały dziewczyny (odpowiednio 8,0% i 11,8%) niż chłopcy (4,9% i 5,9%).

² Opis metodologii badania znajduje się w artykule: K. Makaruk, J. Włodarczyk, S. Wójcik, *Metodologia Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, s. 21.

Kontakt seksualny z osobą dorosłą przed ukończeniem 15. roku życia deklarowało 3,1% badanych, a 2,4% nastolatków doświadczyło niechcianego dotykania intymnych części ciała lub zmuszania do innych zachowań związanych z seksem przez rówieśnika, zaś o połowę mniej (1,2%) seksualnego doty-

kania przez osobę dorosłą z kręgu rodziny lub znajomych. Jeden procent nastolatków doświadczyło dotyku seksualnego ze strony obcej osoby dorosłej. Niespełna co setny badany (0,9%) deklarował, że utrzymywał kontakty seksualne w zamian za pieniądze lub prezenty (wykres 2).

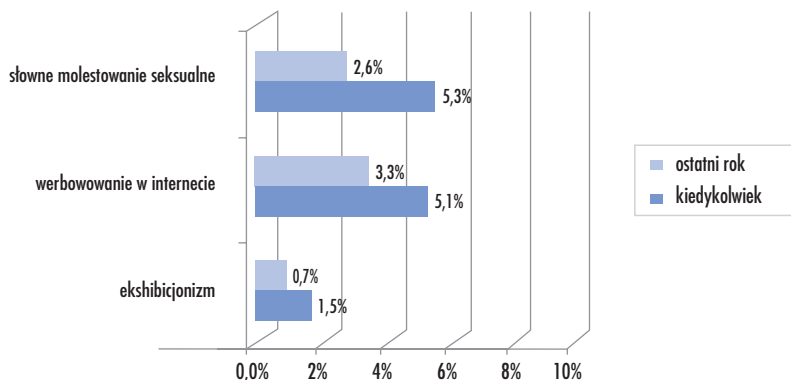
Wykres 2. Doświadczanie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, N=1005.

Wśród form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego najwięcej respondentów doświadczyło słownego molestowania seksualnego — ktoś zranił ich uczucia, mówiąc lub pisząc na ich temat rzeczy związane z seksem (5,3%) — oraz werbowania w internecie do celów seksualnych —

zdarzyło im się zawrzeć w internecie znajomość, w wyniku której próbowano namówić ich do zachowań o charakterze seksualnym (5,1%). Natomiast 1,5% nastolatków miało kontakt z osobą eksponującą intymne części ciała w celach seksualnych (ekshibicjonizm) (wykres 3).

Wykres 3. Doświadczanie poszczególnych form wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego w ciągu całego życia i w ciągu ostatnich 12 miesięcy, N=1005.

Przedstawione wyniki można porównać z wynikami badań retrospektywnych, które były przeprowadzone na podstawie tego samego kwestionariusza JVQ w USA³ i Wielkiej Brytanii⁴. Mimo że te badania bazowały na tym samym kwestionariuszu co polskie badanie, nie pojawiło się w nich pytanie o komercyjne wykorzystywanie seksualne, a w Wielkiej Brytanii także o werbowanie w internecie do celów seksualnych. Ponadto w Wielkiej Brytanii zadano tylko jedno pytanie o dotykание intymnych części ciała przez dorosłego (bez rozróżnienia na znajomego i obcego).

W USA — podobnie jak w Polsce — największy odsetek dzieci i młodzieży doświadczył słownego molestowania seksualnego, ale tyle samo nastolatków padło ofiarą ekshibicjonizmu. W Wielkiej Brytanii ekshibicjonizm był najczęstszą doświadczaną formą przemocy seksualnej. W obu krajach najrzadziej deklarowane były doświadczenia związane z dotykiem sfer intymnych przez osobę dorosłą, a nieznacznie częściej przez rówieśnika (Mitchell, Finkelhor, Wolak, Ybarra, Turner, 2011; Radford i in., 2012).

Wykorzystywanie seksualne z kontaktem fizycznym

Dotykание intymnych części ciała przez osobę dorosłą

Niechciane dotykание intymnych części ciała przez osobę dorosłą doświadczyło 1,9% nastolatków, w tym częściej (1,2%) była to znajoma osoba dorosła niż obca (1,0%).

Zdecydowanie więcej dziewczyn (1,5%) niż chłopców (0,4%) padło ofiarą niechciane go dotyku seksualnego ze strony dorosłego (wykres 4).

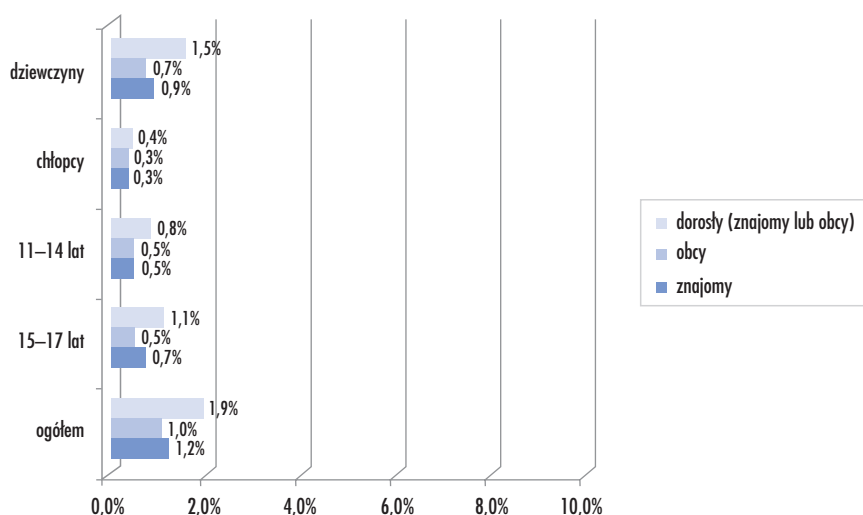
³ Badanie telefoniczne *National Survey on Children's Exposure to Violence* przeprowadzone na reprezentatywnej próbie 2 051 nastolatków w wieku 10–17 lat w 2008 roku (Mitchell, Finkelhor, Wolak, Ybarra, Turner, 2011).

⁴ Badanie Audio-CASI przeprowadzone na reprezentatywnej próbie 2 275 nastolatków w wieku 11–17 lat w 2009 roku (Radford i in., 2012).

Wykres 4 Doświadczanie dotykania intymnych części ciała przez osobę dorosłą (znajomą lub obcą), N=1005.

Czy kiedykolwiek ktoś dorosły z rodziny/ze znajomych dotykał Twoich miejsc intymnych, kiedy nie powinien tego robić lub zmuszał Cię do dotykania swoich intymnych miejsc lub też do innych rzeczy związanych z seksem?

Czy kiedykolwiek obcy dorosły dotykał Twoich miejsc intymnych, kiedy nie powinien tego robić lub zmuszał Cię do dotykania swoich intymnych miejsc lub też do innych rzeczy związanych z seksem?

W przypadku niechcianego dotyku intymnych części ciała ze strony znajomych osób dorosłych rzadziej miał on miejsce w roku poprzedzającym badanie (0,4%) niż w przypadku takich doświadczeń ze strony obcych dorosłych (0,7%). Na podstawie tych

wyników widać, że nie ma różnic wyników ze względu na wiek respondentów — podobne odsetki takich doświadczeń w roku poprzedzającym badanie uzyskano w przypadku zarówno młodszych, jak i starszych nastolatków (tabela 2).

Tabela 2. Doświadczanie dotykania intymnych części ciała przez osobę dorosłą (znajomą lub obcą), N=1005.

		OGÓLEM	15-17	11-14	chłopcy	dziewczyny
znajomy	kiedykolwiek	1,2%	0,7%	0,5%	0,3%	0,9%
	ostatni rok	0,4%	0,2%	0,2%	0,1%	0,3%
obcy	kiedykolwiek	1,0%	0,5%	0,5%	0,3%	0,7%
	ostatni rok	0,7%	0,3%	0,4%	0,3%	0,5%
dorosły (znajomy lub obcy)	kiedykolwiek	1,9%	1,1%	0,8%	0,4%	1,5%
	ostatni rok	1,1%	0,5%	0,6%	0,3%	0,8%

W co trzecim przypadku konsekwencją niechcianego dotyku intymnych części ciała był ból następnego dnia. Pytanie o odczuwanie bólu dzień po doświadczeniu wykorzystywania przyjęto w badaniu jako wskaźnik jego urazowości.

W przypadku niechcianego dotyku ze strony znajomej osoby dorosłej (14 przypadków) w większości sprawcą była osoba z rodziny (9), rzadziej inna osoba znajoma (3). Dwóch badanych nie chciało odpowiedzieć na pytanie o sprawcę. W 83,3% przypadków sprawcą był mężczyzna. Wśród sprawców niechcianego dotyku przez obcego dorosłego również większość (65,6%) stanowili mężczyźni.

Starszych respondentów zapytano również o to, czy podobna sytuacja niechcianego dotyku wydarzyła się zanim respondent skończył 15 lat⁵ (zachowanie penalizowane

na mocy art. 200 kk). Wśród ofiar niechcianego dotyku **ze strony znajomego** dorosłego większość odpowiedziała, że doświadczenie, o którym mówią miało miejsce zanim skończyli 15 lat (jedynie 2 osoby na 14, miały takie doświadczenia po ukończeniu 15. roku życia). Wśród osób, które doświadczyły niechcianego dotyku **ze strony obcego** dorosłego w 3 przypadkach na 10 miało to miejsce po ukończeniu przez nich 15. roku życia.

W USA złego dotyku ze strony znajomego dorosłego doświadczyło 2% dzieci, zaś ze strony obcego dorosłego — 1% (Mitchell i in., 2011). Natomiast w Wielkiej Brytanii 0,7 % nastolatków padło ofiarą niechcianego dotyku ze strony dorosłego; w pytaniach nie było rozróżnienia na znajomego i obcego dorosłego, natomiast w przypadku 0,1% sprawcą był rodzic lub opiekun dziecka (Radford i in., 2012).

Dotykanie intymnych części ciała przez rówieśnika

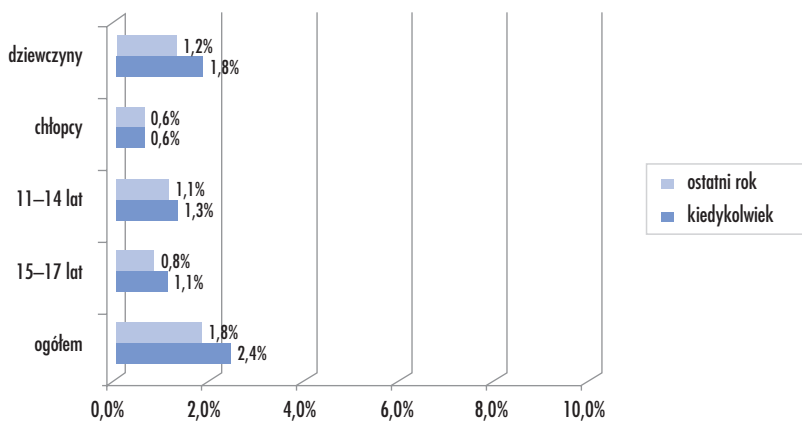
Niechcianego dotyku seksualnego ze strony rówieśnika doświadczyło 2,4% młodych ludzi, z czego zdecydowana większość (1,8%) w roku poprzedzającym badanie.

Istotnie częściej takie doświadczenia miały dziewczyny (1,8%) niż chłopcy (0,6%). Nie ma za to znaczącej różnicy między młodszymi a starszymi nastolatkami (wykres 5).

⁵ We wszystkich pytaniach podana była informacja: *Jeżeli wydarzyło się to więcej niż raz, odpowiedz na pytania, myśląc o ostatniej sytuacji.*

Wykres 5. Doświadczanie dotykania intymnych części ciała przez rówieśnika, N=1005.

Czy kiedykolwiek inne dziecko lub nastolatek dotykał Twoich miejsc intymnych, zmuszał Cię do dotykania jego/jej miejsc intymnych lub zmuszał Cię do innych rzeczy związanych z seksem?

Rzadziej niż w przypadku niechcianego dotyku ze strony dorosłego następnego dnia był odczuwany ból — w 3 przypadkach na 26.

Zdecydowaną większość (61%) sprawców stanowili znajomi rówieśnicy, w 36% była to przemoc seksualna w związku (sprawcy to osoby, z którymi ofiary się spotykały), zaś jedynie w 3% — rówieśnik z rodziny⁶.

Większość sprawców stanowili chłopcy (76%), zaś 24% — dziewczyny. W większości do niechcianego dotyku dochodziło w relacjach heteroseksualnych, choć zdarzyły się po dwa przypadki, gdzie wskazano relacje homoseksualne. Jednak warto tutaj pamiętać, że respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź (sprawców mogło być więcej niż jeden).

Niechcianego dotyku ze strony rówieśnika doświadczyło 3% młodych Amerykanów (Mitchell i in., 2011) oraz 2% młodych mieszkańców Wielkiej Brytanii (Radford i in., 2012).

W *Diagnozie* wśród form przemocy rówieśniczej pytano również o przemoc w związku — przemoc fizyczną ze strony osoby, z którą badany się spotykał⁷. Zanalizowana została korelacja pomiędzy doświadczeniem niechcianego dotyku seksualnego ze strony rówieśnika a przemocą w związku. Analiza pokazała, że spośród osób, które odpowiedziały na oba pytania⁸ oraz które odpowiedziały pozytywnie na pytanie o doświadczenie wykorzystywania seksualnego przez rówieśnika, niemal połowa (8 przypadków na 18) doświadczyła również przemocy w związku.

⁶ Respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

⁷ Więcej na ten temat w artykule: J. Włodarczyk, *Przemoc rówieśnicza. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, s. 63.

⁸ Z wyłączeniem tych, które odpowiedziały, że nie miały jeszcze chłopaka/dziewczyny.

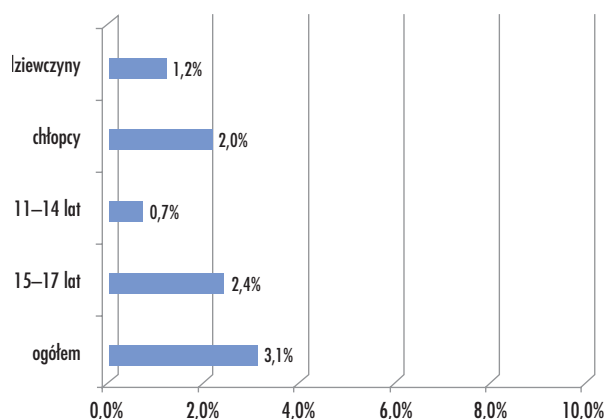
Kontakt seksualny przed 15. r.ż. z osobą dorosłą

Według polskiego prawa kontakt seksualny osoby dorosłej z małoletnim poniżej 15. roku życia to przestępstwo. Z badania wynika, że ofiarą tego przestępstwa w Polsce pada 3,1% dzieci. Na pytanie o kontakt seksualny przed 15. r.ż. z osobą dorosłą częściej odpowiadali twierdząco starsi respondenci (15–17 lat), co może wskazywać na to, że do takich kontaktów dochodzi na granicy wieku przyzwolenia na czynności seksualne.

W przypadku tego pytania wystąpiła odwrotna zależność ze względu na płeć niż we wszystkich innych pytaniach dotyczących wykorzystywania seksualnego — więcej chłopców (2,0%) niż dziewczyn (1,2%) miało takie doświadczenie (wykres 6). Ponieważ pytanie dotyczyło również sytuacji, gdy obie strony tego chciały, potwierdza to dane o wcześniejszej inicjacji seksualnej chłopców niż dziewczyn⁹.

Wykres 6. Doświadczanie kontaktu seksualnego przed 15. r.ż. z osobą dorosłą, N=1005.

Czy kiedykolwiek (zanim skończyłaś/eś 15 lat)¹⁰ miałaś/eś jakikolwiek kontakt seksualny z kimś mającym 18 lat lub więcej, nawet jeżeli oboje tego chcieliście?

O tym, że taki kontakt nastąpił z przyzwoleniem obu stron może świadczyć również to, że w niemal wszystkich przypadkach (95,3%) nie wystąpił następnego dnia ból oraz to, że większość osób (61%), z którymi miał miejsce kontakt seksualny to osoby, z którymi młodzi ludzie się spotykali (wykres 7). 62,8% dorosłych, którzy podejmowali kontakty z respondentami to kobie-

ty, zaś 37,2% — mężczyźni; we wszystkich przypadkach były to kontakty heteroseksualne.

Powyższe dane mogą wskazywać na niedoszacowanie przypadków wykorzystywania seksualnego, w znaczeniu nadawanym temu terminowi przez polskie prawo, ze strony dorosłych kobiet wobec nastoletnich chłopców. Chłopcy często traktują kontakty seksualne

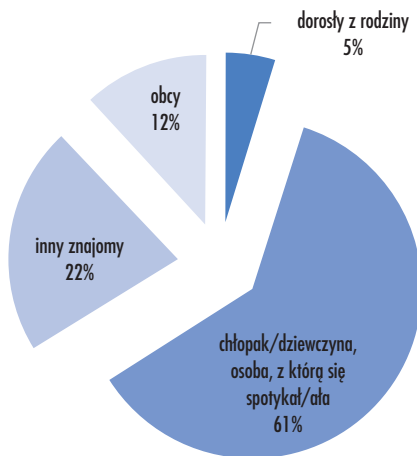
⁹ Mazur, J., Małkowska-Szcutnik, A. (2011). *Wyniki badań HBSC 2010. Raport techniczny*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.

¹⁰ W zależności od wieku respondenta — jeżeli miał poniżej 15 lat, to bez informacji w nawiasie, jeżeli 15 lat i więcej — informacja była zawarta w pytaniu.

z dorosłymi kobietami jako „atrakcyjne wczesne doświadczenie seksualne” (Beisert, Izdebska, 2012). Dorosłe kobiety mogą racjonalizo-

wać swoje postępowanie i uznawać, że tak naprawdę oddają przysługę młodym chłopcom, są ich „nauczycielkami miłości” (Beisert, 2004).

Wykres 7. Osoby, z którymi miał miejsce kontakt seksualny przed 15. r.ż., N=31.

Międzynarodowe porównywanie wyników dotyczących kontaktu seksualnego przed osiągnięciem wieku przyzwolenia na czynności seksualne jest problematyczne, ponieważ ta granica wieku przyzwolenia różni się w zależności od kraju. W USA granica wieku przyzwolenia waha się między 16 a 18 lat w zależności od stanu, natomiast w Wielkiej Brytanii wynosi 16 lat. Nie dziwi więc, że więcej — bo 5% — amery-

kańskich nastolatków miało kontakt seksualny z osobą dorosłą zanim przekroczyli oni granicę wieku przyzwolenia (Mitchell i in., 2011). Natomiast w badaniach retrospektywnych z wykorzystaniem kwestionariusza JVQ w Wielkiej Brytanii jedynie 1,4% nastolatków, z więc dwa razy mniej niż w Polsce, przyznało się do kontaktu seksualnego przez 16. rokiem życia z osobą dorosłą (Radford i in., 2012).

Komercyjne wykorzystywanie seksualne

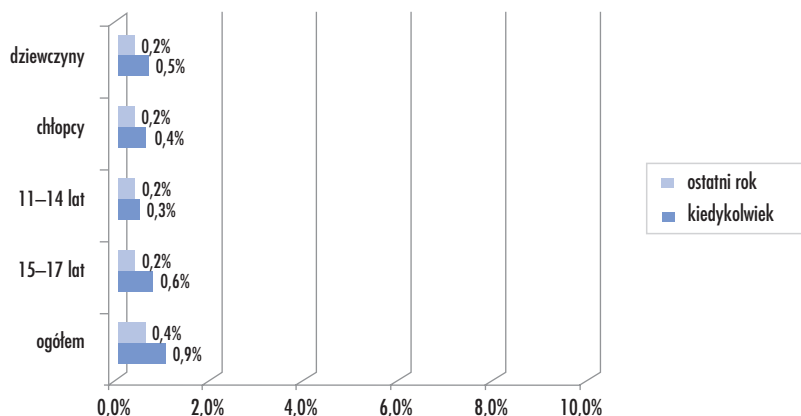
Pytanie o doświadczenia komercyjnego wykorzystywania seksualnego dzieci i młodzieży (kontakty seksualne w zamian za pieniądze lub prezenty) znalazło się w puli pytań, na które poszukiwano odpowiedzi w *Ogólnopolskiej diagnozie*. Nie zostało natomiast uwzględnione w klasycznym Kwestionariuszu JVQ, nie zostało również zadane w badaniach o po-

dobnej metodologii w USA i Wielkiej Brytanii.

0,9% polskich nastolatków deklarowało, że zdarzyło im się podejmować aktywności seksualne w związku z jakąś formą gratyfikacji materialnej. Odsetki respondentów, którzy mieli takie doświadczenia w kategoriach zmiennych (płeć, wiek) są tak niskie, że trudno ustalać jakichkolwiek zależności (wykres 8).

Wykres 8. Doświadczanie komercyjnego wykorzystywania seksualnego, N=1005.

Czy kiedykolwiek miałas/eś kontakty seksualne za pieniądze lub inne prezenty?

W ponad połowie przypadków respondenci, którzy mieli takie doświadczenia nie znali wcześniej osoby, z którą podjęły kon-

takt seksualny (6 przypadków na 10). Najczęściej był mężczyzna (7 przypadków na 10).

Wykorzystywanie seksualne bez kontaktu fizycznego

Zachowania seksualne angażujące dziecko, w których nie dochodzi do kontaktu fizycznego mogą, ale nie muszą być dla niej/

nego mniej traumatyczne. Co ważne, doświadcza ich więcej nastolatków niż w przypadku zachowań z kontaktem fizycznym.

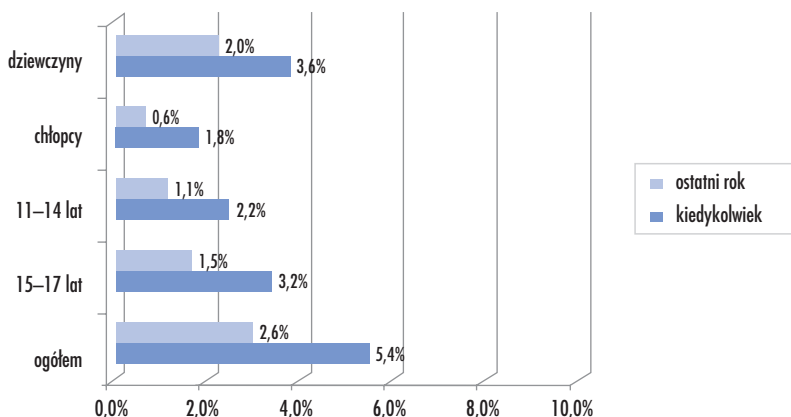
Słowne molestowanie seksualne

Najczęściej występującą formą wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego jest słowne molestowanie seksualne, czyli zranienie uczuć poprzez mówienie lub pisanie rzeczy związanych z seksem na temat ofiary. Doświadczyło tego 5,4% nastolat-

ków, z czego połowa (2,6%) w ciągu 12 miesięcy poprzedzający badanie. Częściej takie doświadczenia miały dziewczyny (3,6%) niż chłopcy (1,8%). Jest też niewielka różnica między starszymi (3,2%) a młodszymi (2,2%) nastolatkami (wykres 9).

Wykres 9. Doświadczanie słownego molestowania seksualnego, N=1005.

Czy kiedykolwiek ktoś zranił Twoje uczucia, mówiąc coś lub pisząc na Twój temat rzeczy związane z seksem?

Sprawcą molestowania słownego był najczęściej ktoś znajomy (53,0%), w 28,0% przypadków sprawca był obcy. 3,8% sprawców to ojcowie, a w 5,4% osoby, z którymi respondenci byli w związku. Aż 9,8% badanych nie chciało odpowiedzieć na to pytanie. W 63,0% sprawcą był mężczyzna, w 27,8% — kobieta.

W USA odsetek młodych ludzi, którzy doświadczyli molestowania słownego był wyższy — 9% (Mitchell i in., 2011), zaś w Wielkiej Brytanii bardziej zbliżony do polskiego — 6,5% (Radford i in., 2012).

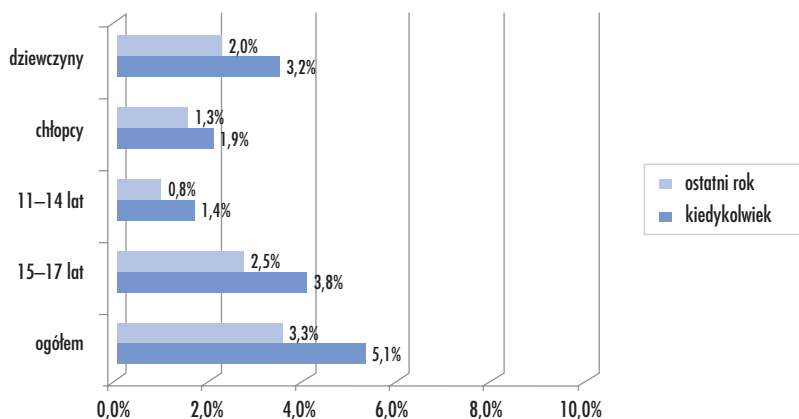
Werbowanie do celów seksualnych w internecie

Internet jest coraz częściej narzędziem wykorzystywanym do werbowania do celów seksualnych, szczególnie dzieci. Badanie pokazało, że doświadczenie bycia namawianym do kontaktów seksualnych w internecie miało 5,1% dzieci i młodzieży w wieku 11–17 lat.

Ponad połowa tych sytuacji (3,3%) miała miejsce w roku poprzedzającym badanie. Również w tym przypadku więcej dziewczyn (3,2%) niż chłopców (1,9%) oraz starszych nastolatków (3,8%) niż młodszych (1,4%) miało takie doświadczenie (wykres 10).

Wykres 10. Doświadczanie bycia werbowanym w internecie do celów seksualnych, N=1005.

Czy kiedykolwiek zdarzyło Ci się zawrzeć w internecie znajomość, w wyniku której próbowano namówić Cię do zachowań o charakterze seksualnym?

W ponad połowie przypadków (53,5%) osobą werbującą był mężczyzna, w 26,2% — kobieta, zaś 15,1% nie wiedziało, jakiej płci była osoba, która je nagabywała przez internet.

W przypadku doświadczenia bycia werbowanym w internecie do celów sek-

sualnych odsetki w Polsce i w USA są bardzo zbliżone — 5% młodych Amerykanów miało takie doświadczenie (Mitchell i in., 2011). To pytanie nie pojawiło się w badaniu realizowanym w Wielkiej Brytanii.

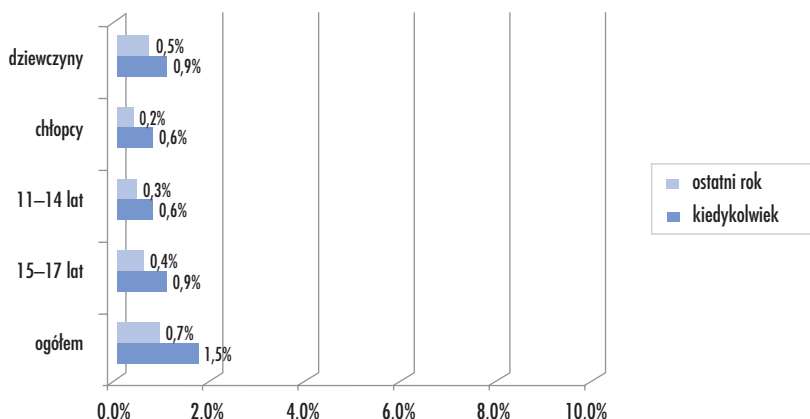
Ekshibicjonizm

1,5% nastolatków zostało co najmniej raz zmuszonych do oglądania intymnych części ciała innej osoby (wykres 11). Na 16

zadeklarowanych przypadków, 10 to doświadczenia dziewczyn, zaś 6 — chłopców.

Wykres 11. Doświadczanie bycia ofiarą ekshibicjonizmu, N=1005.

Czy kiedykolwiek ktoś zmuszał Cię do oglądania intymnych części swojego ciała?

Osoba, która zmuszała do oglądania swoich miejsc intymnych była niemal równie często obca (8 przypadków), co znajoma (7). W 12 przypadkach sprawca był płci męskiej, w 3 — żeńskiej. W każdym z tych dwóch pytań jedna osoba odmówiła odpowiedzi.

Młodzi ludzie w USA i Wielkiej Brytanii znacznie częściej niż ich rówieśnicy w Polsce doświadczają kontaktu z ekshibicjonistami: aż 9% nastolatków w Stanach oraz 7,1% w Wielkiej Brytanii miało takie doświadczenie (Mitchell i in., 2011; Radford i in., 2012).

Podsumowanie

Analiza odpowiedzi respondentów na pytania *Ogólnopolskiej diagnozy* dotyczące ośmiu wyróżnionych form wykorzystywania seksualnego pokazała, że 12,4% nastolatków doświadczyło przynajmniej jednej z nich. Blisko połowa tej grupy (48%) deklarowała doświadczenia z więcej niż jednej kategorii (dwie formy wykorzystywania — 21% badanych, trzy formy — 12%, cztery–sześć form — 6%). Skala problemu wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie zdiagnozowana w badaniu jest zbliżona do innych empirycznych ustaleń w tym zakresie bazujących na retrospektywnych deklaracjach reprezentatywnej próby dorosłych Polaków (Sajkowska 2011). Niższe wskaza-

nia uzasadnia młodszy wiek respondentów *Ogólnopolskiej diagnozy*, większość z nich ma jeszcze przed sobą znaczny fragment okresu dzieciństwa, który zamyka się ukończeniem 18. roku życia.

Więcej badanych (8,9%) miało doświadczenia o charakterze seksualnym, które nie wiązały się z dotykiem (molestowanie werbalne, ekshibicjonizm, werbowanie w internecie). Wykorzystywania z kontaktem fizycznym doświadczyło mniej — 6,4% nastolatków. To oczekiwany wynik, gdyż bezdotykowe formy wykorzystywania nie wymagają tak dużego zaangażowania sprawcy w wykreowanie kontaktu z dzieckiem i tym samym pojawiają się częściej.

Tendencję taką potwierdzają również wyniki badań o podobnej metodologii prowadzonych w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych (Mitchell, Finkelhor, Wolak, Ybarra, Turner, 2011; Radford i in., 2012).

Ofiarami wykorzystywania seksualnego znacząco częściej były dziewczyny (15,7%) niż chłopcy (9,2%). Jedynie kontakty seksualne z osobą dorosłą przed ukończeniem 15. roku życia częściej deklarowali chłopcy. Cechy tych doświadczeń (bycie w związku z osobą dorosłą, której dotyczył kontakt, bezurazowość) wskazują na to, iż w większości były to sytuacje wczesnej inicjacji seksualnej chłopców w kontakcie z dorosłymi kobietami.

Doświadczenia określane w badaniu jako wykorzystywanie seksualne mieli zarówno młodsi (11–14 lat), jak i starsi (15–17 lat) badani. Kontakty seksualne z osobą dorosłą, molestowanie werbalne, werbowanie w internecie i komercyjne kontakty seksualne to formy wykorzystywania seksualnego, których częściej doświadczali starsi respondenci. Wiek nie różnicował natomiast doświadczeń niechcianego dotyku o charakterze seksualnym.

Ważnym wyzwaniem jest kontynuowanie w kolejnych latach badań problemu ba-

zujących na tej samej metodologii. Wykorzystywanie seksualne dzieci jest bowiem dynamicznym problemem, którego obiektywna skala zmienia się głównie w związku z przemianami obyczajowymi i rozwojem nowych technologii. I tak, werbowanie małoletnich do kontaktów seksualnych w internecie, czasem przybierające formę groomingu, w ostatnim czasie ma też swoją lustrzaną wersję — to nastolatki w różnej formie nawiązują kontakty seksualne online z dorosłymi, poszukując przygody i korzyści materialnych. To niezbadane do tej pory zjawisko powinno uzupełnić zestaw form wykorzystywania seksualnego, gdyż mimo aktywnej roli małoletnich, spełnia kryteria definicyjne tego zjawiska. Kontynuowanie badań umożliwi również śledzenie trendów doświadczeń wiktyimizacyjnych opisanych w *Diagnozie*, co może być szczególnie ważne w przypadku wykorzystywania seksualnego. Niezależnie bowiem od zmian obiektywnego wymiaru problemu, na który mogą mieć również wpływ coraz szerzej prowadzone działania profilaktyczne, ciągle zmienia się społeczna gotowość do dostrzegania problemu i mówienia o nim. Również w wymiarze osobistych doświadczeń.

Bibliografia

- Beisert, M. (2004). Modele działania kobiet — sprawców wykorzystywania seksualnego w rodzinie. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 7(2), 56–67.
- Beisert, M., Izdebska, A. (2012). Wykorzystanie seksualne dzieci. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 39(2), 48–66.
- Finkelhor, D. (2009). The Prevention on Childhood Sexual Abuse. *The Future of Children* 19(2), 169–194.
- Finkelhor, D., Araj, S., Baron, L., Browne, A., Peters, S.D., Wyatt, G.E. (1986). *A sourcebook on child sexual abuse*. Newbury Part: SAGE Publications, Inc.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H. (2012). Teen Dating Violence: Co-Occurrence With Other Victimizations in the National Survey of Children's Exposure to Violence (NatSCEV). *Psychology of Violence* 2(2), 111–124. DOI: 10.1037/a0027191.

- Izdebska, A. (2010). *Problem wykorzystywania seksualnego*, W: Sajkowska, M. (red.), *Dziecko wykorzystywane seksualnie. Diagnoza, interwencja, pomoc psychologiczna* (s. 9–20). Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Jones, L.M. (2003). Putting together evidence on declining trends in sexual abuse: a complex puzzle. *Child Abuse & Neglect* 27(2), 133–135. DOI:10.1016/S0145-2134(02)00534-3.
- Jones, L.M., Finkelhor, D., Halter, S. (2006). Child Maltreatment Trends in the 1990s: Why Does Neglect Differ From Sexual and Physical Abuse? *Child Maltreatment* 11(1), 107–120. DOI: 10.1177/1077559505284375.
- Kodeks karny. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553). Pobrano z: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970880553>.
- Kogan, S.M. (2004). Ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych — badania reprezentatywnej próby amerykańskich dziewcząt w wieku dorastania. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 9(4), 59–81.
- Mazur, J., Małkowska-Szkutnik, A. (2011). *Wyniki badań HBSC 2010. Raport techniczny*. Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.
- Mitchell, K.J., Finkelhor, D., Wolak, J. (2005). The Internet and Family and Acquaintance Sexual Abuse. *Child Maltreatment* 10(1), 49–60, DOI:10.1177/1077559504271917.
- Mitchell, K.J., Finkelhor, D., Wolak, J., Ybarra, M.L., Turner, H. (2011). Youth internet victimization in a broader victimization context. *Journal of Adolescent Health*, 48(2), 128–134.
- Podlewska, J., Trocha O. (2012). Ochrona prawna małoletnich — kierunki przemian prawa i postępowania karnego, zagadnienia wybrane. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 2(39), 133–148.
- Sajkowska, M. (2002). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Ustalenia terminologiczne, skala zjawiska, oblicza problemu społecznego. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 1(1), 5–28.
- Sajkowska, M. (2004). Przekazy prasowe na temat wykorzystywania seksualnego dzieci — „stare” i „nowe” historie. W: M. Sajkowska (red.). *Wykorzystywanie seksualne dzieci* (s. 235–247). Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Sajkowska, M. (red.) (2010). *Dziecko wykorzystywane seksualnie. Diagnoza, interwencja, pomoc psychologiczna*. Warszawa: Fundacja Dzieci Niczyje.
- Sajkowska, M. (2011). Wykorzystywanie seksualne dzieci. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* 36(3), 147–159.
- Smallbone, S., Marshall, W.L., Wortley, R. (2008). *Preventing Child Sexual Abuse. Evidence, policy and practice*. Cullompton: Willan Publishing.
- Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Bassett, C., Howat, N., Collishaw, S. (2012). *Child abuse and neglect in the UK today*, London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Zielona-Jenek, M. (2003). *Wykorzystanie seksualne — trauma nadużycia czy trauma ujawnienia?* W: A. Brzezińska, S. Jabłoński, M. Marchow (red.). *Ukryte piętno. Zagrożenia rozwoju w okresie dzieciństwa* (s. 223–243). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.

Child sexual abuse. Results of National Survey of Child and Youth Victimization in Poland

This article examines research findings National Survey of Child and Youth Victimization in Poland on the experience of sexual abuse in childhood. A retrospective declarations of teenagers aged 11-17 years revealed that 12.4% of them were victims of at least one form of sexual abuse. Definitely more often it affects girls (15.7%) than boys (9.2%). Sexual abuse with physical contact was experienced by 6.4% of young people, and without physical contact - 8.9%. Diagnosis results describing the experiences of Polish youth in many dimensions are similar to studies based on similar methodology carried out in recent years in the United Kingdom and the United States.

KEYWORDS:

SEXUAL ABUSE, CHILDREN, MOLESTING

CYTOWANIE:

Włodarczyk, J., Sajkowska, M. (2013). Wykorzystywanie seksualne dzieci. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(3), 63–100.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska.